

Róźiewicz, Jerzy

"Wydajuszcziesja chimiki mira.
Biograficzny sprawocznik", Władimir
Akimowicz Wołkow, Jewgienij
Władimirowicz Wonskij, Galina
Iwanowna Kuzniecowa, Moskwa 1991 :
[recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 36/4, 99-101

1991

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Władimir Akimowicz Wołkow, Jewgienij Władimirowicz Wonskij, Galina Iwanowna Kuzniecowa: *Wydajuszcziesja chimiki mira. Biograficzeskij sprawocznik*. Moskwa 1991 „Wyszszaia szkoła” 656 ss.

Wiosną 1991 r. ukazała się w Moskwie książka *Wybitni chemicy świata* w wyjątkowo, jak na wydanie naukowe, dużym nakładzie, bo aż liczącym 100 000 egzemplarzy. Mimo tak wysokiego nakładu, latem tegoż roku w księgarniach moskiewskich książki tej nie można już było kupić; została rozprzedana w kilka tygodni po jej wydrukowaniu.

Czym należałoby tłumaczyć tak duże powodzenie dzieła dotyczącego historii jednej tylko dyscypliny naukowej? Myślę, że nie tylko wyraźnym wzrostem zainteresowań na tutejszym rynku księgarskim wydawnictwami typu słowników biograficznych, ale również dlatego, że autorzy dali się już wcześniej poznać z licznych publikacji z historii chemii, jak też z wydanego w Kijowie w 1984 r. obszernego informatora biograficznego *Chemicy*¹. Niestety, z trójosobowego zespołu autorskiego dwoje zmarło, pozostał przy życiu Władimir Wołkow i on dzieło doprowadził do końca. Dodajmy, iż Wołkow, historyk chemii i znakomity badacz radzieckich zasobów archiwalnych, jest też autorem kilku artykułów z dziejów polsko-rosyjskich powiązań naukowych, które opublikował przed laty w „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki” oraz w „Studiach i Materiałach z Dziejów Nauki Polskiej”.

Omawiane dzieło zawiera ponad 1200 biografii chemików i uczonych z pokrewnych dyscyplin: geochemików, biochemików, fizykochemików. W każdym biogramie podano dokładne daty życia, miejsce urodzenia uczonego, jego przynależność narodową, zajmowane stanowiska naukowe i przede wszystkim scharakteryzowano najbardziej znaczące rezultaty działalności naukowej. Wypada zwrócić uwagę na przejawiające się od czasu do czasu — czego nie znajdujemy we wspomnianej książce *Chemicy* — wzmianki przy niektórych uczonych radzieckich, iż byli oni „riepriessirovani po łożnomu obwinieniju” (N.P.Gorbunow, P.G.Siergiejew, N.F.Juszkiewicz i inni).

W *Przedmowie* autorzy zaznaczają, że największą trudność przy opracowywaniu książki sprawiał im „dobór bohaterów” poszczególnych szkiców biograficznych. Przede wszystkim dotyczyło to współczesnych radzieckich i zagranicznych chemików. Postąpiono w sposób formalny — podobnie jak czyni się to najczęściej w wydawnictwach typu encyklopedycznego — zakwalifikowano bowiem niemal wszystkich chemików członków Akademii Nauk ZSRR, radzieckich akademii republikańskich, akademii nauk 36 innych państw, laureatów Nagrody Nobla oraz badaczy, których nazwiska na trwałe weszły do historii chemii (odkrywców pierwiastków chemicznych, nowych pojęć i teorii, twórców nowych procesów i reakcji itp.).

¹ Dzieło to wyszło z inicjatywy wydawnictwa Akademii Nauk Ukraińskiej SSR „Naukowa Dumka”, która w końcu lat siedemdziesiątych rozpoczęła wydawanie serii wysokonakładowych informatorów biograficznych dotyczących wybitnych przedstawicieli nauk ścisłych. Wydano wówczas dzieła: *Fiziki* (1977 r.), *Astronomiya* (1977 r.), *Matematiki* (1983 r.), *Chimiki* (1984 r.).

Polscy uczeni reprezentowani są dość licznie. Umieszczono, zaznaczając wyraźnie ich przynależność narodową, biogramy następujących polskich chemików: Osmana Achmatowicza (1899-1988), Karola Dziewońskiego (1876-1943), Wiktora Kemuli (1902-1985), Stanisława Kostaneckiego (1860-1910), Leona Marchlewskiego (1869-1946), Jana Michalskiego (ur. 1920), Marcelego Nenckiego (1847-1901), Karola Olszewskiego (1846-1915), Marii Skłodowskiej-Curie (1867-1934), Wojciecha Świętosławskiego (1881-1968), Włodzimierza Trzebiatowskiego (1906-1982), Tadeusza Urbańskiego (1901-1985), Kazimierza Funka (1884-1967), Mieczysława Centnersz-wera (1874-1944), Bohdana Szyszkowskiego (1873-1931). Ponadto zamieszczono kilkanaście biogramów uczonych polskich lub pochodzenia polskiego — których określono jako reprezentantów nauki innych narodów — takich jak m.in.: Edward Wróblewski (1848-1892, określono go jako uczonego rosyjskiego), Aleksander Weryho (1837-1905, uczyony rosyjski), Konstanty Giedroyc (1872-1932, uczyony radziecki), Jakub Parnas (1884-1949, uczyony radziecki), Adam Rakowski (1879-1941, uczyony radziecki), Tadeusz Reichstein (ur. w 1897 r. we Włocławku, laureat Nagrody Nobla z 1950 r., uczyony szwajcarski), Kazimierz Fajans (1887-1975, uczyony amerykański). Dopominać się można rozszerzenia tej listy o jeszcze kilkanaście nazwisk Polaków, jak choćby o Michała Sędziwoja, Jędrzeja Śniadeckiego, jednego z pionierów kinetyki chemicznej Józefa Jerzego Boguskiego, o twórcę spektrochemii Wilhelma Brühla, czy też o Polaków, których reakcje imienne weszły do historii chemii, na przykład: Augusta Freunda, Bronisława Radziszewskiego, Ernesta Bandrowskiego, Kornela Radziewanowskiego, Bronisława Pawlewskiego, Stefana Niementowskiego, Jana Bieleckiego, Tadeusza Miłobędzkiego. Wszyscy oni spełniają warunki kryteriów przyjętych przez autorów przy doborze haseł biograficznych.

Wydawnictwo zostało wzbogacone 42 ilustracjami, przedstawiającymi oryginalne przyrządy i aparaturę chemiczną, tak dawną jak i dwudziestowieczną. M.in. zamieszczono rysunki aparatury, którą posługiwali się K.Olszewski i Z.Wróblewski oraz M.Skłodowska-Curie, karty tytułowe wybitnych publikacji chemicznych (np. *De la Pirotechnia* V.Biringucio z 1540 r.; *Osnowy chemii* D.Mendelejewa z 1869 r. itp.). Na wyklejkach okładek wydrukowano ponadto 48 portretów wybitniejszych chemików.

Na specjalną uwagę zasługuje prawie stustronicowe drukowane *petitem* chronologiczne zestawienie ważniejszych wydarzeń i odkryć w dziedzinie chemii, obejmujące okres od powstania dzieła *Historia Naturalis* Pliniusza Starszego (77-78 r.) aż po rok 1987. W tej kronice dziejów powszechnych chemii, odnotowującej kilka tysięcy faktów, znajdujemy stosunkowo nieliczne wzmianki o dokonaniach polskich uczonych: K.Olszewskiego i Z.Wróblewskiego, L.Marchlewskiego i M.Nenckiego, M.Skłodowskiej-Curie, T.Godlewskiego, M.Smoluchowskiego, W.Świętosławskiego, K.Funka, K.Fajansa. Pierwsza wzmianka w kronice o Polakach odnosi się do roku 1883, w którym K.Olszewski i Z.Wróblewski skroplili tlen, azot i tlenek węgla. Ostatnia dotyczy lat 1923/1924 kiedy to K.Fajans wprowadził do nauki koncepcję deformacji powłok (chmur) elektronowych, a W.Świętosławski skonstruował ebuliometr. Można sądzić z przytoczonych w tej kronice informacji, iż od sześćdziesięciu pięciu ostatnich lat żaden chemik polski nie dokonał niczego na miarę wydarzeń w uprawianej przez siebie dyscyplinie naukowej? A takich wydarzeń w tym okresie, to jest w latach 1924-1987, w kronice odnotowano ponad osiemset.

W recenzowanym dziele umieszczono również listę laureatów Nagrody Nobla w zakresie chemii z lat 1901-1990. W tym okresie uzyskało to wysokie wyróżnienie 115

chemików. Dołączono także wykaz podstawowej literatury historyczno-chemicznej zawierający 500 pozycji bibliograficznych przede wszystkim z rosyjskiego i radzieckiego piśmiennictwa. Innych pozycji w wykazie jest zarejestrowanych tylko 45, w tym jedna polska: wydana w 1959 r. książka H. Wawrzyczka *Twórcy chemii*.

Autorzy wykonali naprawdę tytaniczną pracę, zapoznając się z setkami publikacji, stanowiącymi różnorodny materiał naukowo-biograficzny, z którego należało dokonać niełatwej selekcji, aby uzyskać w miarę spójną całość dzieła. W bardzo dużym stopniu im się to udało, tak że można odnieść do książki słowa zmarłego w końcu 1990 r. wybitnego chemika Iwana Knunjanca, który o poprzedniej publikacji *Chemicy* pisał, iż „niewątpliwie czeka ją długie życie i pewnie wznowienia”².

Całkowicie jest zrozumiałe, iż tak bardzo złożony i różnorodny gatunek publikacji, jakim są słowniki bibliograficzne, nie sposób opracować doskonale. Zawsze w tego typu wydawnictwach możemy dostrzec usterki, niedociągnięcia, opuszczenia. Przede wszystkim można dyskutować o zasadności zaliczania do wybitnych chemików poszczególnych uczonych, w szczególności — co przyjęto formalnie, niejako mechanicznie — członków radzieckich akademii republikańskich. Zarazem pominięto dziesiątki wybitnych współczesnych chemików nieradzieckich, jak choćby: Axela H.T. Theorella (1903-1982), biochemika szwedzkiego, laureata Nagrody Nobla z 1955; Juliusa Thomsena (1856-1940), duńskiego fizykochemika, jednego z twórców termochemii; Otto Höning Schmidta (1878-1945), niemieckiego chemika analityka, wybitnego badacza mas atomowych; Gilberta N. Lewisa (1875-1946), fizykochemika amerykańskiego, jednego z twórców termodynamiki chemicznej; czy też — aby tej długiej listy opuszczeń dalej nie ciągnąć — jednego z ostatnich laureatów Nagrody Nobla w zakresie chemii Niemca Hartmuta Michela (Nagroda Nobla w 1988 r.) Można też dostrzec niejednorodność w tekstach przedstawianych biografii, jedne życiorysy zaopatrzone są w dokładne daty odkryć i pierwszych opracowań, w innych biografiach takich informacji brakuje.

Niemniej bez wątpienia omawiane dzieło trzeba uznać za cenne i użyteczne, przekład którego na język polski — z wprowadzeniem zmian i dopełnień, które tylko zasygnalizowałem — chciałbym rekomendować.

Jerzy Rózewicz
(Moskwa)

Bruno Wojtkowiak, *Tous les Nobel de Chimie (Wszystkie nagrody Nobla z chemii)*, Ouest Editions, Nantes, 1990, str. VI+X 341

Główną treścią książki jest zbiór 116 kilkustronicowych szkiców omawiających osiągnięcia kolejnych laureatów Nobla z chemii do 1990 roku. Omówienia te poprzedzone są krótkimi życiorysami laureatów, a w przeważającej liczbie szkiców również historią badań w danej dziedzinie chemii. Niejednokrotnie przedstawione są również późniejsze konsekwencje wyników omawianych badań.

2 I.L. Knunjanec: *Chimiki wsiech wriemien*. „Priroda” 1984 nr 10 s. 124.